

Фонд
Демократичні ініціативи
імені Ілька Кучеріва

Україна у фокусі

Щотижневий
інформаційно-аналітичний
бюлетень

Листопад 21-27 2016

ТРЕТЯ РІЧНИЦЯ МАЙДАНУ

Уроки революції та погляд у майбутнє

Фонд
Демократичні ініціативи
імені Ілька Кучеріва

ЗМІСТ

СИГНАЛИ САМІТУ УКРАЇНА – ЄС: ОРІЄНТИРИ ДЛЯ УКРАЇНИ	3
ПРОТЕСТНІ АКЦІЇ В КИЄВІ: ОБУРЕННЯ НЕВДОВОЛЕНИХ ГРОМАДЯН ЧИ СПЛАНОВАНІ ПРОВОКАЦІЇ?	6
РІЧНИЦЯ МАЙДАНУ: УРОКИ РЕВОЛЮЦІЇ І ПОГЛЯД В МАЙБУТНЄ	7

СИГНАЛИ САМІТУ УКРАЇНА – ЄС: ОРІЄНТИРИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Марія Золкіна

Політичний аналітик фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва

24 листопада відбувся чи не найбільш довгоочікуваний у буквальному сенсі цього слова двосторонній саміт Україна – Європейський Союз.

Дата чергової політичної зустрічі на найвищому рівні переносилася декілька разів, в основному - з ініціативи української сторони: все чекали позитивних новин, які можна було би подати як тактичну «перемогу» у відносинах з ЄС. Втім, ані безвізового режиму Україна до саміту так і не отримала, ані найбільш важливого чергового траншу макрофінансової допомоги від ЄС – а саме ці новини, очевидно, мали би бути тією позитивною нотою, на якій українська сторона воліла би завершити черговий саміт. Тим не менше, і для України, і для самого ЄС підготовка і результати саміту є важливими з точки зору висновків, які кожна сторона може зробити для відносин з іншою на цьому етапі.

Безвізовий режим для України (і не тільки для неї) став заручником не просто внутрішніх процесів в ЄС, а внутрішньої кризи. Причому – чим далі, тим більше нових відтінків та вимірів з'являється у цієї кризи. До загальноєвропейської проблеми регулювання руху людей в умовах напливу мігрантів додалися і суто політичні, а конкретніше – електоральні проблеми національного рівня в країнах-членах. Тому дискусія щодо надання безвізового режиму для країн, які сидять на лаві очікування, не просто поставлена в залежність від рішень на рівні ЄС, але і від інтересів та проблем окремих членів Союзу. Якщо спочатку виглядало дивним, що саме запровадження безвізового режиму було ЄС прив'язав до розробки механізму його скасування, то тепер окремі країни-члени апелюють до майбутніх виборів у своїх країнах, використання теми «безвізу» конкретними євроскептичними рухами всередині країн і потенційними електоральними наслідками цього. Найбільш яскравий приклад показав якраз-таки саміт Україна-ЄС, у світлі якого тема «безвізу», звичайно, знову була в центрі уваги, але з'явилася якісно нова проблема: дипломати найбільше «стурбованих» своїми власними проблемами країн спробували змінити сам підхід до обговорення не просто терміну чи то умов, а необхідності завершувати безвізову історію в принципі. Зокрема, цим «відзначилася» французька сторона, занепокоєна зростанням

популярності правих і вкрай євроскептичних рухів на французькому електоральному полі. І хоча історія ще незавершена, а намагання відтермінувати рішення ЄС про безвізовий режим для України і Грузії аж до президентських виборів у Франції не знайшли сьогодні підтримки на рівні ЄС, сигнали ці вкрай негативні. Питання лишається відкритим. ЄС або вчинить стратегічно і ухвалить це рішення зараз, допоки до виборів у двох найвпливовіших країнах ЄС (Франції на Німеччині) ще є певний час, або, якщо буде зволікати із цим, фактично погодиться на «замороження» проблеми на невизначений термін. І в такій ситуації навіть наявність рішення про механізм призупинення безвізового режиму не стане панацеєю для критиків і противників відкриття кордонів ЄС.

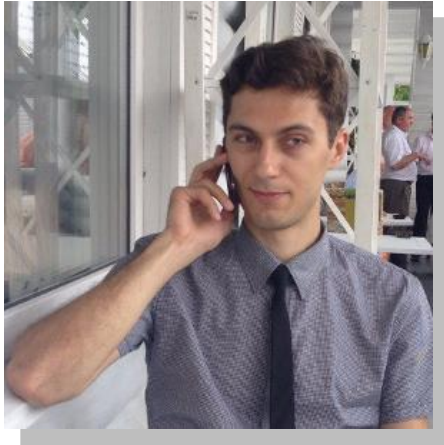
Ще один важливий елемент, що є продовженням першого, фактично – це актуалізація конфлікту між наднаціональним компонентом ЄС, з одного боку, та національним в особі керівництва та політичних сил окремих держав-членів, з іншого. Це більш широка проблема, вона не зводиться тільки до прикладу з безвізовим режимом для України і Грузії. Наша «безвізова» епопея тільки символізує собою потенційні суперечності між деякими інституціями ЄС (тут – Єврокомісією, Європарламентом і навіть офісом Президента ЄС, які всіляко і на політичному, і на бюрократичному рівнях вже засвідчили підтримку запровадженню безвізовому режиму) і більш «політичним» органом ЄС – Радою ЄС, а також – національними урядами і політичними силами. І у цьому контексті головним є обмеженість дій інституцій самого Європейського Союзу в разі категоричної незгоди з цією позицією окремих країн-членів і прагненням з внутрішньополітичних мотивів заблокувати ті чи інші рішення. Наслідки такого конфлікту чи-то зволікання «битимуть» в першу чергу і більшою мірою по двосторонніх відносинах України з ЄС загалом, а не тільки з тими країнами, які на практиці гальмують потрібні рішення. І в стратегічній перспективі ці проблеми асоціюватимуться з ЄС, а не з Францією, Італією чи будь-якою іншою конкретною країною-членом. Особливо – з точки зору широкої громадськості. Євроейфорії в українському суспільстві немає, натомість є розчарування в євразійському векторі і все більша частка тих, хто вважає, що Україні не варто в жодному інтеграційному напрямку рухатися. А для стратегічних відносин між Україною та ЄС, останній повинен мати істотний рівень довіри серед українського населення. Нинішня історія з безвізовим режимом, ці перспективи підриває.

Третім важливим висновком цього саміту є продовження програмної підтримки процесу реформ в Україні. Нові програми підтримки боротьби з корупцією (програма «Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні»), «оновлення» стратегічної кооперації в сфері енергетичного партнерства та підтримка реформи державної служби – це чергове підтвердження ролі ЄС як актора змін в Україні. І тут, на мій погляд, однією з ключових проблем лишається інформаційний дисбаланс: тема «безвізу» заповнила весь інформаційний простір, причому – з негативними повідомленнями і нотами розчарування. Натомість позитивні новини зі сфери двосторонніх відносин де-факто нікому невідомі. Відтак – жодної доданої вартості для підвищення розуміння широкими масами, в чому ж таки ЄС реально допомагає вирішувати Україні її нагальні проблеми, немає. В той же час, Євросоюз у контексті допомоги, що він надає Україні, теж є за що критикувати. Так, наприклад, лишається незрозумілим, чому третій транш макрофінансової допомоги з боку ЄС (близько 600 млн.євро) напрямку «прив'язаний» не тільки до проблеми порушення Україною режиму вільної торгівлі з ЄС (через сумнозвісний ліс-кругляк), але і до державної

політики відносно внутрішньо переміщених осіб в Україні. Де-факто, настільки детальні вимоги до соціальної і внутрішньої політики держави виходять далеко за межі логіки макрофінансової допомоги з боку ЄС. І ще більш алогічно це виглядає через недостатнє, на мою думку, розуміння всіма залученими до процесу чиновниками в ЄС проблеми з переселенцями на практичному рівні. Зокрема, проблемою реального та «фіктивного» статусу переселенця, і не порівнюване зіставлення різних типів соціальних виплат та пенсій. Одним словом, якщо із проблемою експорту продукції лісопереробної галузі ЄС цілком має аргументи і підстави вимагати змін національної політики в Україні, то питання переселенців явно «випадає» із ряду логічних для широкої макрофінансової допомоги кроків і вимог. Якою б важливою ця політика щодо ВПО не була – це питання внутрішньої політики.

Загалом, цьогорічний саміт був звичайною робочою зустріччю, своєрідним моментом, коли Брюссель та Київ звіряють політичні годинники. Позитивні політичні новини та рішення могли бути оголошені на ньому, і це збільшило б політичну вагу результатів саміту. Втім, з вище описаних причин, цього не сталося. Однак це не означає, що сам саміт необхідно сприймати як політичний програш України. Єдине, в чому безперечно була неправа українська сторона – це поширення необґрунтованих обіцянок чи запевнень про запровадження безвізового режиму, включно з озвученням непідтверджених і нереалістичних дедлайнів. Технічна за своєю формою, операційна співпраця між ЄС на Україною від 2014 р. стала як ніколи інтенсивною. І для її продовження саміти самі по собі не є вкрай необхідними. ЄС на постійній основі підтримує процес реформ в Україні. Робота Групи підтримки України (Support Group for Ukraine), Департаменту Східного Партнерства Європейської зовнішньополітичної служби (European External Action Service) опікується умовно «українськими» питаннями як жодними іншими, політична залученість ЄС в процес врегулювання російської агресії (про її зміст поки не йдеться, але тут важливий сам факт) триває. Тобто, і політично, і технічно Україна постійно в полі зору ЄС, навіть якщо останній діє недостатньо ефективно, не завжди стратегічно і вигідно для України, а ця увага – значно менша, аніж у 2014 р., наприклад. Суть в іншому: не ставши доленосним чи то надпродуктивним, саміт не стає автоматично провальним. Він стає робочою зустріччю на найвищому політичному рівні. А всі описані вище сигнали мають бути орієнтирами для України: ЄС все більше займається власними, внутрішніми, навіть вузьконаціональними питаннями, аніж прямим виконанням своїх зобов'язань як спільноти. І далі – у світлі обрання нового Президента США, а також виборів в окремих країнах-членах ЄС, що наближаються, ці тенденції тільки посилюватимуться, очевидно. А іншим орієнтиром має бути більш суб'єктна політика з боку України у вимозі ставлення до себе як до партнера, не молодшого, що чекає на політичну волю ЄС, а рівного. І щодо деяких питань – «безвізу», частково – макрофінансової допомоги і цілковито – щодо дилеми з виконанням Мінську – Україна в прояві цієї суб'єктності буде цілковито права.

ПРОТЕСТНІ АКЦІЇ В КИЄВІ: ОБУРЕННЯ НЕВДОВОЛЕНИХ ГРОМАДЯН ЧИ СПЛАНОВАНІ ПРОВОКАЦІЇ?

Олексій Сидорчук

Політичний аналітик фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва

Впродовж тижня у столиці України тривали спорадичні акції протесту, найпомітніша з яких проходить поблизу Національного банку України (НБУ) та спрямована на захист ошуканих вкладників збанкрутілих банків і відставку керівництва НБУ.

Організатори акції – партія «За життя» на чолі з екс-членом Партії регіонів Євгенієм Мураєвим – заявляють про підготовку повномасштабних протестів населення. Інші опозиційні партії – «Опозиційний блок» і «Батьківщина» – хоч і не беруть участі в акціях, однак декларують підтримку їхніх учасників і збираються долучитись до протестного руху. Представники правлячих партій і силових органів, у свою чергу, вважають акції штучно організованими і спровокованими Росією з метою розхитати суспільно-політичну ситуацію в Україні.

Очевидно, що протягом останнього часу з'явилося одразу кілька підстав для зростання невдоволення владою серед населення. По-перше, різке підвищення комунальних тарифів, яке українці найбільше відчують уже взимку. По-друге, оприлюднення електронних декларацій, які задокументували розкішний спосіб життя і вкрай сумнівні способи збагачення багатьох топ-чиновників і політиків. З іншого боку, як показали перші спроби організувати протести політичними партіями, абсолютна більшість українців в нинішніх умовах не готова брати участь у подібних публічних акціях. Перенесення масштабної акції, запланованої партією «За життя», і неготовність «Опозиційного блоку» та «Батьківщини» проводити власні мітинги засвідчили їхню нездатність вивести на вулиці значну кількість людей.

Очевидно, що на заваді масштабних акцій стоїть кілька важливих чинників. По-перше, пересічні люди не розуміють, що їм можуть дати такі мітинги. Очевидне намагання опозиційних партій використати протестні акції в своїх цілях служать додатковою пересторогою для звичайних українців. По-друге, наразі немає жодного лідера з достатнім рівнем довіри, який би міг спонукати громадян вийти на вулицю. Популярність усіх без винятку політиків суттєво впала протягом останнього часу, і поки немає жодних ознак появи такого лідера найближчим часом. Зрештою, на відміну від Помаранчевої революції та

Революції Гідності, немає потужного приводу до протестів – очевидно, що зростання тарифів таким тригером не стало. За таких умов високі протестні настрої не конвертуються у збільшення протестної активності.

Проте вірогідно, що опозиційні партії продовжуватимуть спроби наростити власну популярність завдяки організації мітингів. Їх кінцевою метою, вочевидь, є проведення позачергових виборів до парламенту, на яких вони планують збільшити власну присутність у Верховній Раді. Однак суттєві політичні розбіжності між усіма трьома партіями стануть серйозною завадою для координації їхніх зусиль. З іншого боку, не слід ігнорувати той факт, що внутрішніми протиріччями може скористатись російська влада. Поки що говорити про іноземний слід в акціях протесту навряд чи доцільно, однак виключати майбутніх провокацій з боку російських спецслужб також не варто.

РІЧНИЦЯ МАЙДАНУ: УРОКИ РЕВОЛЮЦІЇ І ПОГЛЯД В МАЙБУТНЄ

Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва – Опитування експертів

Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва 11–18 листопада 2016 року провів опитування експертів, присвячене оцінці подій на Майдані, їх наслідків та уроків на майбутнє. В опитуванні взяло участь 69 експертів. Для порівняння використовуються результати експертного опитування «Друга річниця Майдану», яке Фонд «Демократичні ініціативи» проводив 16–19 листопада 2015 року, та експертного опитування «Річниця Майдану», проведеного 13–18 листопада 2014 року.

- Зі збільшенням часу віддалення від подій Євромайдану експерти готові давати більш точні визначення щодо того, чим був цей феномен. Найбільш загальноприйнятим є трактування «Майдану» як «Революції Гідності» – революції за демократизацію та європейський вибір. Другим найбільш поширеним серед опитаних експертів визначенням є інтерпретація Майдану як масових протестів і зростання громадської активності на тлі незадоволення політикою влади.

- Абсолютна більшість опитаних експертів вважає, що Майдан переміг, і ця позиція домінує вже три роки поспіль. Водночас панує думка, що цілі Майдану були досягнуті лише частково.
- Головними цілями Майдану, які були досягнуті, абсолютна більшість експертів називає відновлення курсу на євроінтеграцію та підписання Угоди про асоціацію з ЄС, а також повалення влади Віктора Януковича та його соратників. Ще одним досягненням Майдану є часткове якісне оновлення влади й створення нових соціальних ліфтів. Окрім досягнень, які були згадані експертами у 2014 та 2015 роках, зараз також називають зміну системи цінностей у суспільстві та формування нових антикорупційних органів і початок боротьби з топ-корупцією.
- Серед недодягнутих цілей, які стояли перед Євромайданом, насамперед це – системна боротьба з корупцією, ліквідація всіх корупційних схем; повне «перезавантаження» системи влади, її якісне оновлення. А ще вже впродовж трьох років експерти зазначають серед недодягнутих цілей, що так і не були притягнуті до відповідальності винні у злочинах проти учасників Євромайдану та не покарані представники попереднього режиму за вчинені злочини.
- З-поміж найбільш істотних позитивних наслідків Майдану експерти виокремлюють передовсім активізацію громадянського суспільства, появу волонтерського руху; формування політичної нації та зростання рівня національної самосвідомості; повернення до євроінтеграційного курсу та впровадження реформ у ключових сферах, що поєднується зі зміною цінностей та системою відносин у суспільстві та державі.
- Основними негативними (хоч і опосередкованими) наслідками Майдану стала агресія Росії, яка призвела не тільки до порушення суверенітету та цілісності України, але й до людських втрат. До основних негативних наслідків експерти також віднесли загострення соціально-економічної кризи та загальне падіння рівня життя.
- Абсолютна більшість опитаних експертів вважає повторення Майдану у короткостроковій перспективі неможливим або малоімовірним. Для порівняння нагадаймо, що напередодні другої річниці Майдану, 2015 року, думки щодо ймовірності нового Майдану розділились, а у 2014 році повторення Майдану експерти називали цілком ймовірним.
- Основну причину ймовірного виникнення масових акцій протесту більшість експертів вбачає в падінні рівня життя населення та загостренні економічної кризи. Водночас поширеною серед експертів є думка, що може відбутися не Майдан-3, а штучно організований заколот, переворот (Росією, олігархами, політичними силами тощо).

«Україна у фокусі» – щотижневий інформаційно-аналітичний бюлетень Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва (<http://dif.org.ua>).

Аналітики фонду «ДІ»:

Ірина Бекешкіна

Олексій Гарань

Марія Золкіна

Руслан Кермач

Олексій Сидорчук

Андрій Сухарина

Редактор випуску: Ірина Філіпчук